

feladata, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatáson keresztül hosszú távon biztosítsák az információhoz való általános és egyenlő hozzáférést. Ugyanez az alapja a bibliográfiai számbavétel törvényi kötelezettségének. A kezelendő információtömeg azonban óriási, és egyre csak gyarapszik. Ez okból a nemzeti könyvtáraknak a jövőben a szelekció és a kooperáció elvén kell megszervezniük ez irányú tevékenységeiket.

Az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel eszménye és víziója ma is érvényes, még akkor is, ha ma a számbavétel maga több csomóponton és e csomópontok együttműködésén is alapul. A nemzeti bibliográfiai ügynökségek magtevékenysége továbbra is az authority kontroll, a minőség-ellenőrzés, a szabványok iránti elkötelezettség, a szótárak és teauruszok építése és karbantartása. A digitális ökoszisztémában zajló tevékenységek nemcsak a könyvtári katalógusokra fejtik ki hatásukat, hanem a kultúra egyéb területeire is, végső soron pedig a mindennapi életünkre. Ha ezen a téren el is veszítették a monopóliumukat a könyvtárak, küldetésüknek hála, továbbra is ők maradnak a hitelesség biztosítékai.

A kulturális források „szociális objektumok”, amelyeken keresztül értelmezzük a világot, és amelyeken keresztül interakcióba lépünk vele. A „szociális objektumokhoz” való hatékony hozzáférést a digitális ökoszisztéma kulcsinfrastruktúrájának tekinthető metaadatok biztosítják. Ez okból a bibliográfiai számbavétel a közösségek fennmaradását szolgálja mind gazdasági, mind szociális, egészségügyi vagy akár környezetvédelmi értelemben.

Dancs Szabolcs

A bibliográfiai számbavétel újragondolása az IFLA LRM-entitások tükrében¹²

„Az UBC (Universal Bibliographic Control = Egyetemes Bibliográfiai Kontroll¹³) [...] [c]élja, hogy biztosítsa az összes országban kiadott bármely kiadvány alapvető bibliográfiai adatainak egyetemes és azonnali hozzáférhetőségét bármely, nemzetközileg elfogadott formában. Mindazonáltal a nemzeti bibliográfiai ellenőrzés tekinthető az Egyetemes Bibliográfiai Kontroll legfontosabb előfeltételének. Így [sic!] minden országban létesíteni kell egy nemzeti bibliográfiai ügynökséget, amely hivatott az adott országban kibocsátott összes publikáció átfogó bibliográfiai feljegyzéseinek elkészítésére, összhangban azokkal a nemzetközi szabványokkal, amelyeket mind kézi, mind gépesített rendszerekre alkalmazni lehet.” – olvashatjuk az Egyetemes Bibliográfiai Számbavételt életre

hívó, 1977-ben Párizsban tartott *Nemzetközi kongresszus a nemzeti bibliográfiákról* konferenciaanyagának bevezetőjében.¹⁴

Bár kétségkívül nagy előrelépés volt az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programja, a technológiai környezet és a használói igények változása miatt az eredeti elképzelés felülvizsgálatra szorul. Az egyik jelentős változás a bibliográfiai számbavétel koncepciója kidolgozásának ideje és a jelen között a használói érdeklődésre számot tartó források körének bővülésében és a források számának ebből is fakadó exponenciális növekedésében mutatkozik meg. Ezzel párhuzamosan csökkent a könyvtári feldolgozó személyzet létszáma, bár ennek a jelenségnek a hatását valamelyest mérsékeltek az ugyanebben az időben lefolyó gépesítési projektek. A végeredmény ugyanakkor így is úgy összegezhető, hogy robbanásszerűen megnövekedett mennyiségű anyagot kell egyre kevesebb embernek feldolgoznia.

A használói elvárások is megváltoztak. A web hozzászoktatta a felhasználót ahhoz, hogy az információkat olyan hálózatként értelmezze, amelyben minden mindennel összefügg. Ez azt is jelenti, hogy a könyvtári katalógusok felé is hasonló szemléletmóddal fordulnak. Az adataink integrálása a webbel nagyobb feladat, mint a weben történő megjelenítése. Tehát nemcsak hogy kevesebb embernek kell jóval több anyagot feldolgoznia, de még a feldolgozás mélységén is változtatni kellene. Ahhoz, hogy bírjuk az iramot, meg kell osztani a munkát. A munkamegosztásból következik a rekord felbomlása, mivel nem feltétlenül teljes leírásokat veszünk át, csak részleteket. Illetve felértékelődik annak a szerepe is, hogy az egyes adatelemekhez tudjunk majd provenienciainformációkat kapcsolni.

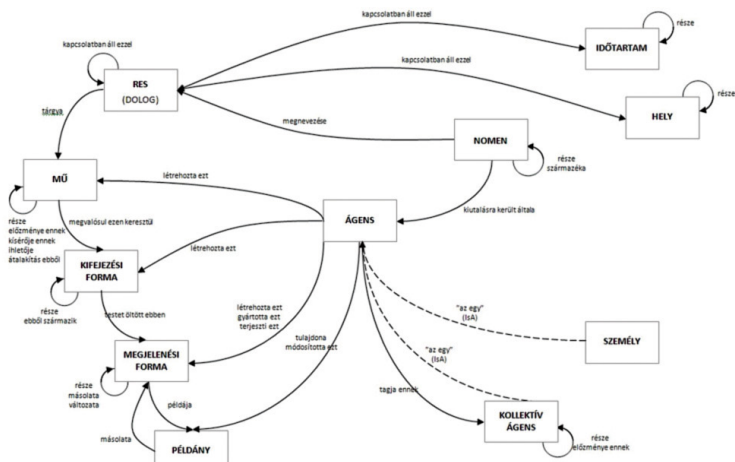
Ez abba az irányba mutat, hogy alapvető fontosságú lesz az, hogy pontosan lássuk, melyik adatelem miről is szól. Ebben lesz segítségünkre az *IFLA könyvtári referenciamodell* (IFLA LRM).¹⁵ Az IFLA LRM egy magas szintű referenciamodell, amelynek célja, hogy azonosítsa a bibliográfiai univerzum azon entitásait, amelyek használói érdeklődésre tartanak számot.

¹² Françoise Leresche *Rethinking bibliographic control in the light of IFLA LRM entities: the ongoing process at the National library of France* című előadása alapján. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 12. <https://youtu.be/sPrefNT8wG0?t=4452> (2021.10.20.)

¹³ A hazai szakirodalomban jelenleg *Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel*ként szokás utalni rá.

¹⁴ *International congress on national bibliographies = Nemzetközi kongresszus a nemzeti bibliográfiákról*. [Tömörített fordítás a konferencia dokumentumaiból]. Budapest, [s.n.], 1984. 153, 38 fol. 6–7. p. (gépirat)

¹⁵ Riva, Pat – Le Boeuf, Patrick – Žumer, Maja: *IFLA Library Reference Model: A Conceptual Model for Bibliographic Information*. IFLA, 2017. 101 p. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/40/1/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf Magyar fordítása: IFLA könyvtári referenciamodell: A bibliográfiai információk elméleti modellje. Ford. Gazdag Tiborné, IFLA, 2018. 99 p. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/46/1/ifla_lrm_2017_hun_v3.pdf (2021.10.20.)

A₈ IFLA LRM entitásai¹⁶

Mivel az LRM-ben a hagyományos dokumentumban való gondolkodást felváltja a magentítások rendszere, az LRM-implementációk kihatnak a bibliográfiai számbavételről való gondolkodásra is. Ugyanis ahogyan régebben a dokumentumtermést, majd a személyi és testületi névállományt, úgy a művek és a kifejezési formák leírásait is fel kellene osztani az egyes országok között, hogy mindenki gondolja a saját országához tartozó entitásokat.

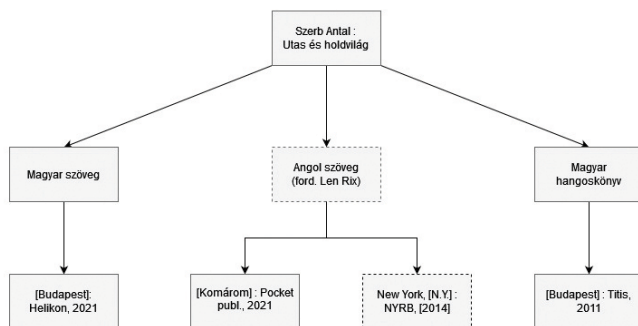
Az entitásalapú katalogizálás azonban több mint a jelenleg rögzített információk szétbontása. Az új megközelítés lényege abban áll, hogy az egyes entitás-előfordulásokat a katalogizálási kontextustól függetlenül, önmagában és önmagáért is értékesként kezeli. Egy adott műről vagy ágensről tehát attól függetlenül kell az azonosítására alkalmas információt szolgáltatnunk, hogy milyen médium- vagy hordozótípussal hozható összefüggésbe, illetve hogy látszik-e a felvételkor azonnali haszna. Ez utóbbira példa, hogy a kifejezésiforma-entitáshoz tartozó egységesített címet jellemzően különböző kiadványok kollokációja érdekében szokás felvenni, nem pedig azért, mert a kifejezési formát önmagában értékes entitásnak tekintenénk.

Az entitáskatalogizálásban élen járó Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) jelenlegi gyakorlata az, hogy a mű vagy kifejezési forma nemzetiségi hovatartozásának besorolásakor a következőket veszi figyelembe:

¹⁶ Az ábra forrása: Riva, Pat – Le Boeuf, Patrick – Žumer, Maja: *IFLA Library Reference Model: A Conceptual Model for Bibliographic Information*. IFLA, 2017. 68. p. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/40/1/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf Magyar fordítása: *IFLA könyvtári referenciamodell: A bibliográfiai információk elméleti modellje*. Ford. Gazdag Tiborné, IFLA, 2018. 83. p. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/46/1/ifla_lrm_2017_hun_v3.pdf (2021.10.20.)

- a mű reprezentatív kifejezési formáját megtestesítő első megjelenési forma megjelenési vagy terjesztési helyét;
- a reprezentatív kifejezési forma nyelvét;
- a készítőik nemzetiségét (amennyiben a nyelvi kitétel nem alkalmazható, pl. instrumentális zene vagy állókép esetében, vagy esetleg a nyelvi kitétel kiegészítve).

Ennek a gyakorlatnak a széles körű adaptálása a nemzeti illetőségű művek mellett az azokhoz kapcsolódó eredeti nyelvű, vagy az adott nemzethez tartozó ágens által létrehozott kifejezési formákat sorolná a nemzeti bibliográfiai ügynökségek feltárási kötelezettségi körébe. A következő ábrán látható, hogy a BnF gyakorlata hogyan nézne ki magyar környezetre vetítve. Az ábrán folytonos vonalú téglalapban a magyar nemzeti bibliográfiai ügynökség feladatkörébe tartozó entitások láthatók, míg szaggatott vonalú téglalapban az azon kívül esők vannak.

A BnF gyakorlata magyar környezetre értelmezve

Nem mindig egyszerű azonban megállapítani, mi számít nemzeti illetőségű tartalomnak. A személyek nemzetiségi hovatartozásának problémáján kívül néhány kevésbé szembeötlő nehézséggel is szembesülni kellett, főleg az audiovizuális anyagokat illetően. A profi filmek és zenei anyagok jellemzően nemzetközi stáb együttműködésének eredményei, így nemzetiségi besorolásuk problémás lehet, míg az amatőr alkotó kimondottan webes terjesztésű alkotásai esetén a kiadási hely teljesen értelmét veszíti, a nemzetiségi hovatartozást pedig az internet anonimitása miatt nem feltétlenül lehet megállapítani. Világos tehát, hogy a kultúra terjesztési mechanizmusainak átalakulását nem lesz egyszerű feladat lekövetni, ugyanakkor az entitáskatalogizálás egy nagy lépés ebbe az irányba.

Ilácsa Szabina